O‘ZBEKISTONDA DAVLAT BUDJETI TAQSIMOTIDA IJTIMOIY SOHA XARAJATLARI TAHLILI

Azimova Sarbona Odiljon qizi
O‘zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti

Ma’lumki, har bir mamlakatning normal ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy jihatdan rivojlanishi uchun samarali faliyat qiluvchi davlat zarur. Davlat jamiyatga va mamlakat fuqarolariga zarur tovarlar ishlab chiqarish va xizmatlar ko‘rsatish, iqtisodiyot va ijtimoiy tarmoqlarning samarali faoliyat qilishi uchun me’yoriy va institutsional tuzilmalarning qonuniy asoslarini yaratish va shu bilan o‘z fuqarolarining yashashi va ishlashi uchun moddiy va boshqa shart-sharoitlarni yaratib berish vazifalarini bajaradi. Shu vazifalardan kelib chiqqan holda. Davlatning asosiy funksiyalari quyidagilardan iborat:

1. Bozor xo‘jaligining institutsional asoslarini shakllantiruvchi qonuniy hujjatlarni ishlab chiqish, qabul qilish, amalga oshirish va takomillashtirish;
2. Makroiqtisodiy va ijtimoiy-siyosiy barqarorlikni ta’minlash, iqtisodiyotni samarali boshqarish va tartibga solish;
3. Asosiy ijtimoiy xizmatlarni moliyalashtirish, aholining muhtoj qatlamlarini ijtimoiy jihatdan qo‘llab-quvvatlash;
4. Milliy manfaatlarni himoya qilgan holda, jahon iqtisodiyotiga integratsiyalashuv jarayonlarini boshqarish va tartibga solish;
5. Davlat boshqaruvini, mamlakat mudofaasi va milliy havfsizligini ta’minlash;
6. Tabiat muhofazasi va ekologik muvozanatni ta’minlash bilan bog‘liq chora-tadbirlarni amalga oshirish va sh.k.

Shuni alohida ta’kidlash kerakki, mamlakat iqtisodiy salohiyatining oshib borishi bilan davlatning kuch-qudrati, uning o‘z funksiyalarini kengaytirib borish imkoniyati ortib boradi. Davlat o‘z funksiyalarini muvaffaqiyatli bajarishi uchun, shuningdek, rivojlanishning har bir bosqichida dolzarb bo‘lgan strategik maqsadlarni amalga oshirish uchun mamlakatda yaratilgan moliyaviy resurslarning ma’lum bir qismini o‘z qo‘lida to‘plamog‘i obyektiv zaruriyatdir. Aynan shu obyektiv zaruriyatning mavjud bo‘lishi davlat budjetining mavjud bo‘lishini va amal qilishini taqozo etadi.

Davlat budjeti xarajatlarining budjet darajalari bo‘yicha tahlili 2023–2028-yillarda davlat moliyaviy resurslari hajmining izchil o‘sib borishi va ularning respublika hamda mahalliy budjetlar o‘rtasida taqsimlanishidagi o‘zgarishlarni namoyon etadi. Prognoz ko‘rsatkichlariga muvofiq, 2026-yilda davlat budjeti xarajatlarining 402,4 trln so‘mga, 2027-yilda 460,7 trln so‘mga va 2028-yilda 527,9 trln so‘mga yetishi kutilayotgan bo‘lib, bu davlatning iqtisodiy va ijtimoiy vazifalarini moliyalashtirish ko‘lamining kengayib borayotganini anglatadi. Respublika budjeti

xarajatlari ham tahlil qilinayotgan davrda sezilarli o‘sish dinamikasiga ega bo‘lib, 2023-yildagi 179,4 trln so‘mdan 2025-yilda 263,2 trln so‘mga, 2028-yilga kelib esa 424,4 trln so‘mga yetishi prognoz qilingan. Mahalliy budjetlar xarajatlari esa respublika budjetiga nisbatan boshqacha dinamikani namoyon etib, 2023-yildagi 101,7 trln so‘mdan 2024-yilda 86,8 trln so‘mga va 2025-yilda 81,6 trln so‘mga kamaygan bo‘lsa-da, keyingi yillarda qayta o‘sish tendensiyasiga ega bo‘lgan. Xususan, mahalliy budjetlar xarajatlarining 2026-yilda 94,0 trln so‘mni, 2027-yilda 95,4 trln so‘mni va 2028-yilda 103,5 trln so‘mni tashkil etishi hududiy darajadagi davlat xizmatlari va mahalliy ijtimoiy-iqtisodiy vazifalarni moliyalashtirish hajmining bosqichma-bosqich kengayishini nazarda tutadi (1-jadval).

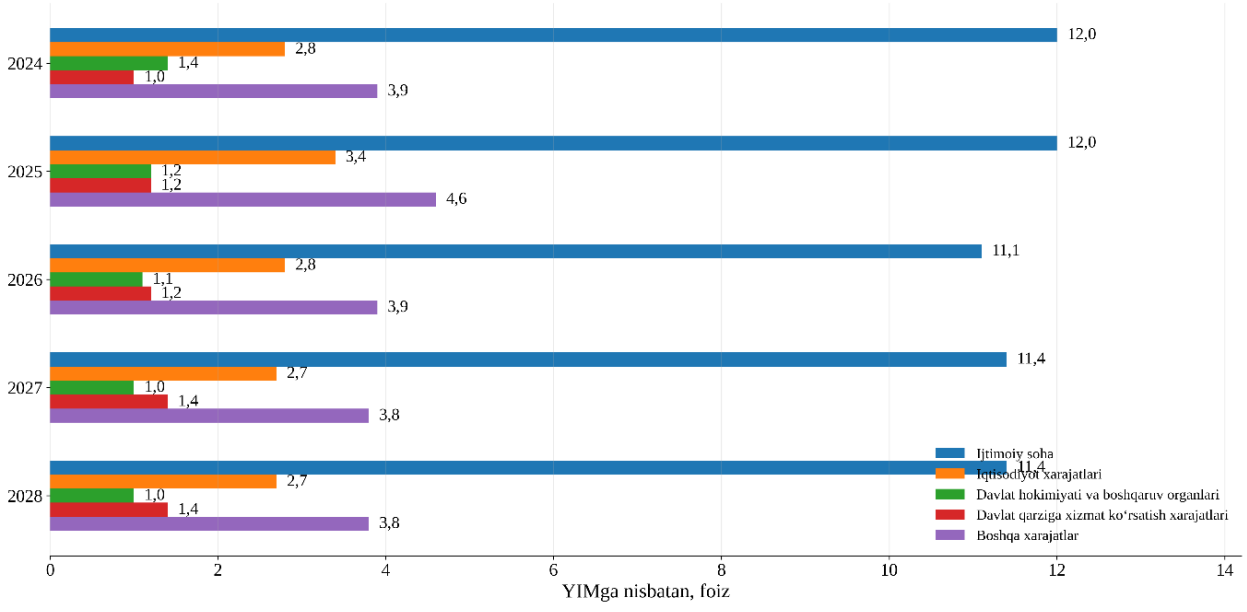
1-jadval

Davlat budjeti xarajatlarining budjet darajalari bo‘yicha tahlili, trln so‘m[1]

Ko‘rsatkichlar	2023-yil	2024-yil	2025-yil	2026-yil prognoz	2027-yil mo‘ljal	2028-yil mo‘ljal
Davlat budjeti	281,1	310,9	344,8	402,4	460,7	527,9
Respublika budjeti	179,4	224,1	263,2	308,4	365,3	424,4
Mahalliy budjetlar	101,7	86,8	81,6	94,0	95,4	103,5

1-rasmda 2024–2028-yillarda davlat budjeti xarajatlarining asosiy sohalar kesimidagi tarkibi va ularning yalpi ichki mahsulotga (YaIM) nisbatan ulushi aks ettirilgan bo‘lib, unda ijtimoiy soha, iqtisodiyot, davlat boshqaruvi, davlat qarziga xizmat ko‘rsatish hamda boshqa xarajatlarning o‘zgarish tendensiyalari ifodalangan. Davlat budjeti xarajatlari tarkibida eng katta ulush ijtimoiy sohaga to‘g‘ri kelib, ushbu ko‘rsatkich 2024–2025-yillarda YaIMning 12,0 foizini tashkil etgan. 2026-yilda ijtimoiy soha xarajatlarining YaIMdagi ulushi 11,1 foizgacha pasayishi prognoz qilingan bo‘lsa-da, 2027–2028-yillarda mazkur ko‘rsatkichning 11,4 foiz darajasida barqarorlashishi kutilmoqda.

Soha xarajatlarining YIMdagi ulushi

[1] https://gov.uz/oz/imv/sections/view/111310 - O’zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi rasmiy sayti ma’lumotlari

1-rasm. Davlat budjetining sohalar kesimida xarajatlarining YaIMdagi ulushi tarkibi va prognozi[2]

Iqtisodiyot xarajatlarining YaIMdagi ulushi 2024-yilda 2,8 foizni, 2025-yilda esa 3,4 foizni tashkil etib, keyingi yillarda 2026-yilda 2,8 foizga hamda 2027–2028-yillarda 2,7 foizga teng bo‘lishi mo‘ljallangan. Davlat hokimiyati va boshqaruv organlarini moliyalashtirish xarajatlarining YaIMdagi ulushi tahlil davrida pasayish tendensiyasini namoyon etib, 2024-yildagi 1,4 foizdan 2028-yilda 1,0 foizgacha qisqarishi prognoz qilinmoqda. Davlat qarziga xizmat ko‘rsatish xarajatlarining YaIMdagi ulushi esa 2024-yilda 1,0 foizni tashkil etgan bo‘lsa, 2025–2026-yillarda 1,2 foizga, 2027–2028-yillarda esa 1,4 foizga yetishi kutilmoqda. Mazkur ko‘rsatkichning bosqichma-bosqich oshishi davlat qarziga xizmat ko‘rsatish bilan bog‘liq budjet majburiyatlarini rejalashtirish va ularning davlat moliyaviy barqarorligiga ta’sirini muntazam baholab borish zarurligini ko‘rsatadi. Boshqa xarajatlarning YaIMdagi ulushi 2024-yilda 3,9 foizni, 2025-yilda 4,6 foizni tashkil etgan bo‘lib, 2026-yildan boshlab 3,9 foiz va 2027–2028-yillarda 3,8 foiz darajasida shakllanishi prognoz qilingan.

O‘zbekistonda davlat budjeti taqsimotida ijtimoiy soha xarajatlari va tashabbusli budjetlashtirish amaliyotini o‘rganishda turli iqtisodchi olimlarning nazariy yondashuvlari e’tiborga olingan. O‘zbekiston Respublikasida davlat budjeti taqsimoti, davlat budjetida ijtimoiy soha xarajatlari, tashabbusli budjetlashtirishni amalga oshirish yo‘nalishlari va ularning samarali tashkil etilishiga e’tibor qaratish lozim

[2] https://gov.uz/oz/imv/sections/view/111310 - O’zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi rasmiy sayti ma’lumotlari